

SLOBODNA DALMACIJA U HRVATSKOM PROLJEĆU

SLOBODNA DALMACIJA DURING CROATIAN SPRING

Ivo MIŠUR

Samostalni istraživač

Split

ivo.misur@gmail.com

Primljeno / Received: 15. 4. 2022.

Prihvaćeno / Accepted: 26. 4. 2022.

Prethodno priopćenje

Preliminary communication

UDK / UDC: 323.1(497.5)«1967/1972»(054)

070(497.583Split)«1967/1972»(091)

SAŽETAK

U članku će se prikazati pisanje Slobodne Dalmacije u razdoblju Hrvatskog proljeća s fokusom na unutarnja politička zbivanja u Hrvatskoj odnosno u Savezu komunista Hrvatske. Vremenski period istraživanja je od 1967. do 1972. godine. Analizirati će se članci o trima velikim događajima koji su definirali tijek Hrvatskog proljeća, a to su: Deklaracija o nazivu i položaju hrvatskog književnog jezika, X. sjednica CK SKH na kojoj su osuđeni stavovi Miloša Žanka i smjena rukovodstva SKH nakon sjednice u Karađorđevu. Na kraju članka će se istražiti kako su novinari i članovi općinskog komiteta SKH nakon sloma Hrvatskog proljeća ocijenili djelovanje i pisanje Slobodne Dalmacije.

Ključne riječi: *Slobodna Dalmacija, Hrvatsko proljeće, novinarstvo, mediji, sloboda govora, 1971.*

Keywords: *Slobodna Dalmacija, Croatian Spring 1971, journalism, media, freedom of speech*

UVOD

Slobodna Dalmacija je osnovana kao službeno glasilo Jedinog narodnooslobodilačkog fronta Dalmacije, dakle nastala je na partizanskom teritoriju. Prvi broj tiskan je u napuštenoj pastirskoj pojati na Mosoru 17. lipnja 1943. godine. Prvi glavni urednik bio je Šerif Šehović Herceg. Prvi novinari su bili pjesnik Jure Kaštelan te pravnici Leon Geršković i Miloš Žanko. Radili su i Ružica Primorac, Slavica Kukoč, Cvita Job, Branko Radelić, Ante Vesanović Maestro, Aldo Dolci, Ante Petrić i drugi.¹ Slobodna Dalmacija izlazi i dan danas kao najdugovječnije i najuglednije novine u Dalmaciji.

Šezdesete su nesumnjivo bile najkreativnije godine hrvatskog poslijeratnog novinarstva.² Vrhunac slobode medija u Hrvatskoj dosegnuta je sredinom 1971. godine.³ Mediji su krajem 60-ih i početkom 70-ih već imali veliki utjecaj na opću populaciju jer je pismenost dosegla dotada rekordne brojke. Iako je već tada u brojne domove ušla televizija, ona u to vrijeme nije bila u svakom kućanstvu. Tek je krajem 1971. godine područje Hrvatske kompletno pokriveno odašiljačima.⁴ Stoga se može reći da su novine u vrijeme Hrvatskog proljeća bile najutjecajniji medij koji je upravo u tim godinama imao svoj vrhunac u Hrvatskoj.

Veliki utjecaj na jugoslavenske medije imala je politika odnosno Savez komunista Jugoslavije. Krajem 1960-ih dolazi do zanimljive i dotad neviđene situacije. Raspada se dotadašnja monolitna politika

¹ Anon, *Slobodna' je začeta u Muću*, 21. 06. 2008. <https://slobodnadalmacija.hr/sd-plus/spektar/slobodna-je-zaceta-u-mucu-11148> (Posjećeno 20.01.2022.)

² Stjepan MALOVIĆ, *The people, press, and politics of Croatia*, London: Praeger.2001, str. 67.

³ Josip MIHALJEVIĆ, Liberalizacija i razvoj medija u komunističkoj Hrvatskoj 1960-ih i na početku 1970-ih, *Društvena istraživanja*, 24 (2), 2015, str. 248.

⁴ Nikola VONČINA, Najgledanije emisije 1964.-1971. *Prilozi za povijest radija i televizije u Hrvatskoj V*. Zagreb: Hrvatska radiotelevizija, 2003, str. 9-10.

SKJ-u koja se dijeli na dvije struje.⁵ Dio komunista smatra da su za budućnost Jugoslavije neophodne reforme koje bi dovele o decentralizacije zemlje i uvoda nekih elemenata slobodnog tržišta. Protivnici reformi, predvođeni Aleksandrom Rankovićem, bili su nazivani dogmatičari i unitaristi.⁶ SKJ je još od 1945. nastojala instrumentalizirati novinarstvo tj. pokušavala je usmjeriti medije i njihove političke funkcije prema vlastitoj političkoj koristi.⁷ Tako su i za vrijeme Hrvatskog proljeća obje struje nastojale ostvariti dominaciju i potporu medija. Božidar Novak, predsjednik Društva hrvatskih novinara, je kao i drugi novinari koji su podržavali reforme, išao na konzultacije kod tadašnjeg hrvatskog političkog vodstva.⁸

Prije same analize uloge *Slobodne Dalmacije* u Hrvatskom proljeću valja ukazati na činjenicu da su Dalmatinci imali značajnu pa i vodeću ulogu u Hrvatskom proljeću. Ako se analizira podrijetlo vodećih ljudi Hrvatskog proljeća može se zaključiti da su pokretačka snaga cijelog pokreta bili doseljenici iz ruralnih sredina, manjih mjesta. Riječ je o bodulima, tj. otočanima i stanovnicima Dalmatinske Zagore, dakle dalmatinskog zaleđa (Miko Tripalo – Imotski, Savka Dabčević-Kučar Korčula, Marko i Vladimir Veselica (Glavice kod Sinja), Vlado Gotovac (Imotski), Ante Glibota (Slivno kraj Imotskog), Petar Šegedin (Žrnovo na Korčuli, Igor Zidić (Split), Dražen Budiša (Drniš), Šime Đodan (Rodaljice kod Benkovca), Ante Bruno Bušić (Donji Vinjani kraj Imotskog), Krešimir Džeba (Dubrovnik), Goran Dodig (Ugljan, Preko), Petar Kriste (Dubrovnik) itd.).

Ukratko će se prikazati pisanje *Slobodne Dalmacije* o sljedećim događajima koji su označili početak, intenzifikaciju i kraj masovnog pokreta Hrvatskog proljeća.

- Deklaracija o nazivu i položaju hrvatskog književnog jezika,
- X. sjednica CK SKH na kojoj su osuđeni stavovi Miloša Žanka,
- Smjena rukovodstva SKH nakon sjednice u Karađorđevu.

Hrvatski jezikoslovci bili su nezadovoljni Novosadskim dogovorom književnim dogovorom, kojim se negiralo samostalnost hrvatskog jezika. Službeni jezik nazvan hrvatskosrpskim ili srpskohrvatskim. Svoj protest su u obliku deklaracije objavili u *Telegramu*, jugoslavenskim novinama za društvena i kulturna pitanja, br. 359. 17. ožujka 1967. *Deklaraciju o nazivu i položaju hrvatskog književnog jezika* potpisalo je 18 kulturnih i znanstvenih ustanova. Predvodnik cijele inicijative bila je Matica hrvatska. Objavljivanje Deklaracije izazvalo je oštre osude komunističkih vlasti, a mnogi njezini potpisnici bili su sankcionirani i onemogućivani u svojem radu.⁹ Velike promjene nastale su nakon desete sjednice CK SKH (siječanj 1970). Tada je hrvatsko komunističko vodstvo na čelu sa Savkom Dabčević Kučar osudilo jugoslavenski unitarizam kojeg je zagovarao istaknuti komunist Miloš Žanko. Kritika unitarizma te zahtjevi za reformama tada počinju biti sastavnim dijelom javnih izjava hrvatskih komunista.¹⁰ Dolazi do liberalizacije društva, a Hrvatsku zahvaća euforija koja traje do sastanka u Karađorđevu 2. prosinca 1971. Tada se Josip Broz Tito sastao s hrvatskim vodstvom koje je nakon toga podnijelo ostavku na sjednici CK SKH (12. prosinca 1971). Uslijedila je represija koja je rezultirala s uhićenjima istaknutih studenata i članova Matice hrvatske kao i tisućama isključenja iz SKJ.¹¹ Neki novinari posljedice svog pisanja snose tek sredinom 1972. godine kada je na izvanrednoj skupštini DNH osuđeno

⁵ Zvonko RADELIĆ, *Hrvatska u Jugoslaviji 1945.-1991.: od zajedništva do razlaza*, Zagreb: Školska knjiga/ Hrvatski institut za povijest, 2006, str. 345.

⁶ MIHALJEVIĆ, 2015, str. 240.

⁷ Michael KUNCZIK i Astrid ZIPFEL, *Uvod u Znanost o medijima i komunikologiju*, Zagreb: Friedrich Ebert Stiftung, 2006, str. 58.

⁸ Božidar NOVAK, *Hrvatsko novinarstvo u 20. stoljeću*, Zagreb: Golden Marketing, 2005, str. 536.

⁹ Deklaracija o nazivu i položaju hrvatskog književnog jezika, Institut za Hrvatski jezik i jezikoslovlje, <http://ihjj.hr/iz-povijesti/deklaracija-o-nazivu-i-položaju-hrvatskog-književnog-jezika/50/> (pristupljeno 23.01.2022.)

¹⁰ Hrvatsko proljeće, *Hrvatska enciklopedija*, <https://www.enciklopedija.hr/natuknica.aspx?ID=26516> (pristupljeno 23.01.2022.)

¹¹ *Isto*.

djelovanje u prethodnoj godini. Difamiranje reformski-orijentiranih novinara nastavila se do sredine 1973. kada je Sud časti DNH-a isključio dio članova iz novinarske struke.¹²

PRIKAZ PISANJA SLOBODNE DALMACIJE ZA VRIJEME HRVATSKOG PROLJEĆA

Deklaracija o nazivu i položaju hrvatskog književnog jezika je objavljena 17. ožujka 1967. U SD prvih par dana nije bilo nikakvih reakcija. Tek je 21. ožujka objavljen članak »Povodom Deklaracije o nazivu i položaju hrvatskog književnog jezika«. Nalazio se u rubrici *Prosvjeta kultura umjetnost*. U ovom članku je preneseno pismo Miloša Žanka *Vjesniku*. On dovodi u pitanje postojanje zasebnog hrvatskog jezika, a obrušava se na potpisnike te im savjetuje da rješavanje međunacionalnih pitanja prepuste Savezu komunista.¹³ Već idući dan cijela 4. stranica posvećena je reakcijama na deklaraciju. Objavljeni su članci o osudi deklaracije Izvršnih komiteta CK SK Hrvatske i Srbije, kao i nastavak Žankova pisma.¹⁴ Objavljeno je i otvoreno pismo grupe uznemirenih građana Splita naziva »Prevladati uska nacionalistička shvaćanja«. Deklaracija po njihovom mišljenju narušava bratstvo i jedinstvo. Potpisali su se građani Splita iz Ulice Maksima Gorkog (ukupno devedeset tri potpisa).¹⁵ Dana 23. ožujka je SD upućen telegram iz Zadra. Tamošnja Katedra za jugoslavenski jezik na Filozofskom fakultetu je tvrdila da nisu pristali da se deklaracija objavi.¹⁶ Već je idući dan na drugoj stranici objavljena vijest »Protest građana Varoša« (četvrti u Splitu) koji su donijeli svoju rezoluciju koju je potpisalo devedeset sedam građana, a autori Deklaracije su nazvani narušiteljima bratstva i jedinstva.¹⁷

Slobodna Dalmacija u izdanju od 27. ožujka prenosi Titov govor iz Prištine u kojem se ističe: »Mi smo 20 godina znali da razgovaramo i na srpsko-hrvatskom i na hrvatsko-srpskom jeziku. Prije su to bili srpski i hrvatski, a sada su se dogovorili da se zove srpskohrvatski odnosno hrvatskosrpski. To je bilo najbolje rješenje jer tu zbilja nema nikakvih razlika. Bitno je da se ljudi razumiju.«¹⁸ Vrlo brzo stižu »Osude širom Dalmacije« što je naslov teksta u kojem se popisuju protestni mitinzi protiv deklaracije: tvornica Pionirka i poljoprivredni kombinat Vino duhan Voće u Imotskom, zatim plenarna sjednica Općinskog odbora SSSRN u Kninu, borci i invalidi NOR-a, udruženi u Klubu ratnih vojnih invalida u Splitu i splitska podružnica Društva novinara Hrvatske.¹⁹

Osude su stizale i od institucija potpisnika Deklaracije. Ponovno su reagirala s otvorenim pismom javnosti dvojica profesora sa zadarsko Filozofskog fakulteta dr. Nikola Ivanišin i dr. Ante Franić obojica s katedre za jugoslavensku književnost. Spomenutoj dvojici je tekst deklaracije prezentiran 13. ožujka, prije objave, ali su ga obojica odbili potpisati. Čini se da su na spomenutoj katedri postojale dvije struje jer spomenuti dvojac nije uspio u naumu da katedra kolektivno osudi deklaraciju pa su odlučili istupiti samostalno.²⁰ Deklaraciju su osudile kao negativnu pojavu članovi, ali i cijeli ogranci Matice Hrvatske. Tako je 29. ožujka objavljeno reagiranje ogranka u Šibeniku. Članovi tamošnjeg ogranka tvrdili su da je Deklaracija objavljena bez konzultiranja s njima. Iznesene ideje su shodno tadašnjim strujanjima iskriticirana.²¹ Ograđivanje se nastavilo u narednim mjesecima. Tako je ogranak u Splitu na svojoj godišnjoj sjednici 14. travnja utvrdio da deklaraciju nisu ni potpisali ni podržali.²²

¹² NOVAK, 2005, str. 714-715.

¹³ Povodom Deklaracije o nazivu i položaju hrvatskog književnog jezika, *Slobodna Dalmacija* (SD), 21.03.1967. str.4.

¹⁴ Pismo dr. Miloša Žanka, SD, 22.03. 1967. str. 4.

¹⁵ Prevladati uska nacionalistička shvaćanja, SD, 22.03. str.7

¹⁶ Nismo pristali da se deklaracija objavi u ovom momentu, SD, 23.03. 1967. str.2.

¹⁷ Protest građana Varoša, SD, 24.03.1967. str. 4.

¹⁸ Zbratimljeni i ujedinjeni naši narodi odlučni da idu naprijed, SD, 28.03.1967. str. 2.

¹⁹ Osude širom Dalmacije, SD, 28.3.1967. str.3.

²⁰ Ograđivanje od deklaracije, SD, 28.03.1967. str. 3.

²¹ Bez konzultiranja, SD, 29.03. 1967. str.4.

²² Osuda Deklaracije, SD, 17.04.1967. str. 7.

Može se zaključiti da radni kolektivi i općinske organizacije kao i udruženja građana koji su bili pod utjecajem SKH izdali proglase i organizirali manje mitinge na kojima je osuđena Deklaracija. Potpisnike se poziva na odgovornost. Istupi pojedinaca kao dvojice zadarskih profesora su rijetki. Deklaracija se karakterizira kao nacionalistička, a u člancima se nerijetko negira postojanje hrvatskog jezika.

Sljedeći značajan događaj koji je označio intenzifikaciju Hrvatskog proljeća bila je višednevna X. sjednica CK SKH sredinom siječnja 1970. na kojoj dolazi osuda unitarizma, odnosno osuda stavova Miloša Žanka. Naslovnica 16. siječnja donosi natpis »Borba protiv nacionalizma, šovinizma i unitarizma«. U početnom dijelu referata koji je Savka Dabčević-Kučar održala, u kojem se založila za borbu protiv nacionalizma koji je prema njenim riječima bio u porastu. U drugom dijelu dala je kritičku ocjenu članak Miloša Žanka koji su objavljeni u *Borbi*. Kritike na račun Žanka ne jenjavaju te 17. siječnja se objavljuju članci »Negativne posljedice istupanja dr. Miloša Žanka« i »Oštra kritika stavova dr. Miloša Žanka«.²³ U ovom broju novinari još ne istupaju sa samostalnim kritikama Žankova rada već prenose referate sa sjednice. Tako značajan prostor daju i Žankovom govoru, prenoseći ga. Vrlo brzo se pojavljuju oštrije osude »Članci Miloša Žanka – napad na političko vodstvo Hrvatske«.²⁴ Aktiviraju se studenti i nastavnici visokoškolskih ustanova u Splitu koji su u velikoj dvorani Pravnog fakulteta održali miting o kojem je SD donijela članak »Osuda unitarizma« velikim slovima i reakcionarnog nacionalizma« malim slovima.²⁵

Osim Žanka javno se difamiraju i oni koji javno istupaju ili su istupali podržavajući njegove stavove. SD donosi članke koji pokazuju obračun, smjene i isključenja iz SKH. »Aveti Ivana Piplice« je članak o istupanju člana SK Ivana Pipice koji je u Ohridu na skupu boraca kao predstavnik Imotskog kotara izlagao o tobožnjem rasplamsavanju ustaške aktivnosti i rastu nacionalizma u Imotskom kotaru.²⁶ »Bivši rukovodilac SK pod istragom« je bio izvještaj o smjeni bivšeg ravnatelja Osnovne škole, Ivan Škovrlj koji je netom prije toga isključen iz SKH. U prijavi je pisalo da je je vrijeđao SKH i prenaglašavao nacionalizam i šovinizam u Drnišu te podržavao unitarističke stavove Žanka.²⁷ O Žankovoj smjeni s funkcije člana savezne konferencije SSRNJ te isključenju iz SKJ-u objavljena je vijest 7. ožujka.²⁸

Tijekom 1971. SD prati politički smjer rukovodstva SKH sve do sastanka u Karađorđevu kada dolazi do zaokreta po istom principu kao nakon X. sjednice CK SKH. U svega nekoliko dana od blage kritike dolazi do oštre osude. Naslovi 11. prosinca glase : »Smjenjivanje odgovornih rukovodilaca s dužnosti traže komunisti Dalmacija Cementa«, »Bezrezervna podrška Titu«, »Protiv nacionalizma i separatizma«, »Brzo i odlučno obračunati se s neprijateljem« itd. Idući dan objavljen je izvještaj s XXIII. sjednice CK SKH koje je otvorila Dabčević-Kučar, a predsjedanje je preuzela Milka Planinc.²⁹ Idućih dana objavljuju se vijesti: »Suspendiran general Janko Bobetko«, »Afirmacija izvornih vrijednosti komunista«, »Čičak, Budiša i Dodig lišeni slobode«, »Imotski -osuđena nebudnost«, »Drniš- na platformi SKJ i SKH«, »Ostavka Pere Kriste na funkciju predsjednika Matice Hrvatske Dubrovnik« itd.³⁰

Više detalja o djelovanju proreformističkih pojedinaca donosi se tek u svibnju 1972. kada je objavljen feljton »Kako je došlo do prodora nacionalizma u Dalmaciji« u četrnaest nastavaka. Naslovi feljtona bili su sljedeći: »Događaji u pošti«, »Neuspio puč u pošti«, »Kler i novi pokret«, »Illegalni sastanak na Perući«, »Svi nacionalisti u osnovi isti«, »Nepovjerenje prema SSRN«, »Prilika za obračun«, »Ispadi na Frajama«, »Kadrovska politika pokreta«, »Raspačavanje letaka«, »Frakcija razvija aktivnost« i »Ile-

²³ Negativne posljedice istupanja dr. Miloša Žanka i Oštra kritika stavova dr. Miloša Žanka, SD, 17.01.1970. str.4.

²⁴ Članci Miloša Žanka – napad na političko vodstvo Hrvatske, SD, 19.1.1970. str. 5.

²⁵ Osuda unitarizma i reakcionarnog nacionalizma, SD, 29.01.

²⁶ Aveti Ivana Piplice SD, 21.11.1970. str. 3.

²⁷ Bivši rukovodilac SK pod istragom SD, 10.3.1971. str.4.

²⁸ Žanko smijenjen, SD, 7.3.1971. str. 2.

²⁹ Samokritičnost odlučnost jedinstvo, SD, 12.12.1971. str. 1.

³⁰ SD, 13.12.1971.

galno sastajanje«. Zanimljiv je i članak »Teror na stvaralaštvom-O prodoru nacionalizma u umjetnost«.

AUTOREFLEKSIJA I SAMOKRITIKA SLOBODNE DALMACIJE

Analize nacionalističkog djelovanja provedene su i unutar radnih kolektiva. Između ostalog i same *Slobodne Dalmacije*. SD o svom djelovanju podrobnije piše u tri članka. Prvi naslova »Komunisti Slobodne Dalmacije o sebi« objavljen je 17. prosinca 1971. na petoj stranici. Komunisti SD utvrdili su u podužem dijalogu da »im se na kraju jedne političke etape pokazao negativni saldo koji je neprijatelj nastojao unovčiti«. Optužili su Dabčević-Kučar za pritiske: »Signal za slamanje unitarističkog otpora u *Slobodnoj Dalmaciji* dala je Savka Dabčević-Kučar prilikom razgovora u Općinskom komitetu kojima je prisustvovao i glavni i odgovorni urednik *Slobodne Dalmacije*. Tada je naime jasno rečeno da list nije na političkom kursu hrvatskog rukovodstva«. Sustavni pritisci vršeni su iz Međuopćinske konferencije SKH za Dalmaciju (a jednim dijelom i iz Općinskog komiteta): »Odatle su stizale pljuske i čestitke ovisno o tome što je bilo u kursu politike, a što ne«.³¹

Drugi članak objavljen je o sastanku u splitskom općinskom komitetu 5. siječnja 1972. kada su vođeni razgovori o sredstvima javnog informiranja. Novinar je opisao sastanak kao »dvodnevni iscrpni dijalog«. Zaključeno je da je list SD bio izložen sustavnom »pritisku nacionalističkih snaga i bivših političkih struktura što je dovelo do kolebanja, popuštanja pa i stanovitih koncesija tim snagama i strukturama nešto više u *Nedjeljnoj Dalmaciji* nego u *Slobodnoj Dalmaciji*«. Komitet je međutim konstatirao da »*Slobodna Dalmacija* nije bila glasilo nacionalističkih opredjeljenja ni uporište ideoloških teza suprotnih savezu komunista koje su donedavno bile prisutne u našem javnom i političkom životu«. Komunisti *Slobodne Dalmacije* su pokazali spremnost i želju da kritički ocijene svoj rad. Općinski komitet je osnovao komisiju zaduženu za proučavanje postojećih organizacija zajedničkih službi informiranja te koji će raditi na njihovu unaprjeđivanju. Planirano je preispitivanje izbora članova izdavačkog savjeta SD izbacivanje zagovornika nacionalističkih politika.³²

Cijela deveta stranica *Slobodne Dalmacije* od 15. siječnja 1972. bila je ispunjena citatima sa sastanka osnovne organizacije Saveza komunista *Slobodne Dalmacije* kao i razgovora u Općinskom komitetu SK Split koji su održani 30. prosinca i 5. siječnja. Naslov je glasio »Rekli su o Slobodnoj Dalmaciji«. Povod ponovnim detaljnim analizama bilo je uhićenje istaknutih dužnosnika Matice hrvatske koje se zbio 11. siječnja. Tri navedena sastanka zamišljena su kao kritički osvrt i prilika za ocjenu djelovanja SD kao sredstva javnog informiranja. Sudionici su također dogovorili usklađivanje stavova i prihvaćanja djelovanja u skladu s politikom 21. sjednice Predsjedništva SKJ.

Autorefleksija i samokritika bila je nužna za opstanak novinarske kuće i kadra koji je tamo radio. Marko Damić je priznao »nismo krivi za ono što smo učinili, nego smo mnogo više krivi za ono što nismo učinili«, a isto je učinio Ljubo Popović koji je konstatirao da je SD ušla u »predvorje nacionalizma jer je bilo malo članaka nacionalističkog sadržaja, ali na stranicama se sve manje pisalo o nacionalističkim pojavama«. Tadašnji glavni i odgovorni urednik SD, Hrvoje Baričić izjavio je da su novinari SD u godinu i pol pokazali nestabilnost te da je »u određenim trenucima zakazao politički i profesionalni nerv, koji se lomio pod vrlo snažnim pritiscima« te da je atmosfera u kojoj su radili komunisti SD bila izuzetno teška. Izrijeckom su spomenuti članci o Bakarićevom govoru u Splitu, ponašanju Vice Vukova u Postirama, neredima nakon utakmice Hajduk – OFK Beograd, karinskom slučaju, Ivanu Šiblu, studentskom štrajku itd. Baričić je naglasio: »Rvali smo se, ali je istina da se nismo uspjeli odričati, da smo u svemu napravili i dosta grešaka«.

Hrvatski reformski političari su tijekom Hrvatskog proljeća konstantno kritizirali *Slobodnu Dalmaciju* kao »unitarističke« novine. Stoga su novinari bili pod stalnim pritiskom. Pritisci su počeli na sastanku Općinskog komiteta kada je Dabčević-Kučar iznijela tezu o lošem stanju u Splitu te su upućene žestoke kritike na račun SD. Na svim idućim sastancima Općinskog komiteta »prebrojavali su se

³¹ »Komunisti Slobodne Dalmacije o sebi«, SD, 17.12.1971. str.5

³² Općinski komitet SK Split o Slobodnoj Dalmaciji, SD, 06.01.1972. str. 3.

unitaristi u SD«. Na skupštini MH Gamulin optužuje SD za unitarizam, a Đodan i Veselica na političkim skupovima inzistiraju na rušenju »antihrvatskog bunkera«. Mirko Prelas je ukazao na etiketiranje SD kao »kule unitarizma« nakon X. sjednice CK SKH. Pritiske su vršili općinski komiteti te istaknuti pojedinci kao Grgo Gamulin, Danilo Pejović, te Šime Đodan i Marko Veselica. Spominjao je i upad studenata u tiskaru te prijetnje. Hrvoje Baričić ističe »od 10. sjednice CK SKH SD je prošla kroz teške situacije etiketiranja, pritisaka, otvorenih prijetnji i pokušaja da se prebrojavanjem stvori razdor u redakciji«.

Usporedba s drugim listovima poslužila je kao olakotna okolnost. Tako je Benko Matulić (član CK SKH) utvrdio da je za razliku od *Vjesnika* koji je bio avangarda SD djelovala pod pritiskom. Miro Jajčanin naglasio je da SD nije oživljavala »feudalne veličine« u Hrvatskoj za razliku od drugih novina. Milena Karan je tvrdila da »osim nekoliko članaka ... ona je uglavnom registrirala događaje«. Zvone Jurišić iz CK SKH smatrao je da su se novinari dobro nosili s pritiscima sve do prije šest mjeseci, te da je potrebno naglasiti razliku između »naših glasila ovdje i onih gore u Zagrebu«. Sveto Visković smatrao je da su novinari bili u nezavidnoj situaciji »jer su oni morali raditi, a mi ako se nismo s nečim slagali mogli smo šutjeti«.

Zamjetno je da je SD bila pod optužbama za unitarizam, a nakon sloma Hrvatskog proljeća sporno je bilo njeno pro-reformističko djelovanje. Izjava Ive Marasovića upućuje na ovu dvojnost: »Do jučer su nam upućivane etikete jedne, a danas druge«, kao i Ante Grubišića: »Prilično je teško govoriti o tome koliko je nacionalizam prodro u *Slobodnu* jer je nekada optuživana kao unitaristička, a danas ispada da je nacionalistička«.

Razloge pomirljivosti i razumijevanja komunističkih dužnosnika prema SD daju se iščitati iz izjave Ante Jurjevića Bajec: »nikome nije u interesu da takav list koji je dostigao tiražu od 40.000 do 50.000 i postao svojina Dalmacije, a i ti ljudi koji su se mučili budu zbrisani, pa da počnemo iz početka«. Praćenje novog kursa SKJ bio je zalag budućnosti. Tako je Sveto Visković smatrao da ima »dosta nade da će se komunisti Slobodne uklopiti u sadašnji kurs«. Hrvoje Baričić je tvrdio da »Naš položaj je suviše ozbiljan, odgovoran i suptilan da bismo sebi dozvolili bilo kakve dileme koje bi slabile naše jedinstvo u akciji, a koja mora biti čista i beskompromisno na kursu Tita i SKJ«. Zvone Jurišić je pak smatrao da »komunisti SD najbolje se mogu potvrđivati svojim svakodnevnim radom ... ne bi trebalo dovoditi u pitanje osnovni pokretački (politički) motiv našeg djelovanja. A ta motiv jest duboka vjera u socijalizam koji želi Tito i Savez komunista Jugoslavije«. Pomoć su obećali i članovi SKJ te Ante Grubišić izjavljuje »Dužnost je komiteta ... da ovoj kući pomogne ... da u pravom smislu bude socijalistički list«.

ZAKLJUČAK

Novinarski tekstovi u *Slobodnoj Dalmaciji* tijekom Hrvatskog proljeća pratili su politički kurs i onovremene ideje dominantne struje u Savezu komunista Hrvatske. Novinarske analize i tekstovi su zanimljivi za analizu promjene mnijenja političkih elita koje su nepogrešivo pratili.

Objava Deklaracije o nazivu i položaju hrvatskog književnog jezika 1967. godine jednodušno je osuđena. Osuđuju se i unitarizam i stavovi Miloša Žanka nakon X. sjednice CK SKH već 1970. godine. Tijekom 1970. i 1971. godine tekstovi prate »politički kurs« ondašnjeg rukovodstva SKH sve do sastanka u Karađorđevu i njihove smjene. U finalnoj fazi, tijekom 1972. godine u člancima *Slobodne Dalmacije* dolazi do analize rada svih društvenih i političkih elemenata kao i vlastitog djelovanja. Uredništvo Slobodno Dalmacije na čelu s Hrvojem Baričićem je pratilo zbivanja te je već 17. prosinca 1971. počelo objavljivati samokritičke članke čime su izbjegli vlastitu smjenu. Posebno su zanimljivi članci u kojima se opisuju utjecaji na novinare tijekom Hrvatskog proljeća. Valja istaknuti da su iskazi tijekom 1972. godine dani tijekom ispitivanja te da su izjave o pritiscima reformista vjerojatno uveličani. Činjenica je da su za vrijeme Hrvatskog proljeća istaknuti pojedinci kritizirali pisanje Slobodne Dalmacije te ju optuživali za unitarizam. Nakon sloma u Karađorđevu, kritike se mijenjaju te su novinari Slobodne Dalmacije optuživana prozivani radi podrške smijenjenom rukovodstvu SKH. Također valja istaknuti da se pritisci na novinare nakon sloma u obliku sastanaka i istraga s raznim komitetima javno obznaju baš u *Slobodnoj Dalmaciji*.

Za vrijeme komunističke Jugoslavije politički kurs formirao u SKH kao jedinom centru moći i utjecaja. Zadatak dnevnih novina bilo je raspačavanje tih ideja u obliku članaka. Mjesta za pogreške nije bilo jer su novinari odlazili na konzultacije s istaknutim komunističkim dužnosnicima. Krajem 1960-ih i početkom 1970-ih dolazi do idejnog rascjepa unutar SKH, čime novinari gube »moralni kompas« političke orijentacije. Može se zaključiti da se sukob struja unutar SKH prelio na novinarstvo i društvo. Slomom Hrvatskog proljeća ponovno se uspostavlja ideološka monolitnost SKH te provodi retrogradna ocjena novinarskih tekstova. Na temelju članaka u periodu ranih sedamdesetih može se zaključiti da najtiražnije dalmatinske novine nisu opravdano nosile svoj naziv te da su se mogle nazvati »Neslobodna Dalmacija«.

LITERATURA I IZVORI

1. Deklaracija o nazivu i položaju hrvatskog književnog jezika, *Institut za Hrvatski jezik i jezikoslovlje*, <http://ihjj.hr/iz-povijesti/deklaracija-o-nazivu-i-polozaju-hrvatskog-književnog-jezika/50/> (pristupljeno 23.01.2022.)
2. Hrvatsko proljeće, *Hrvatska enciklopedija*, <https://www.enciklopedija.hr/natuknica.aspx?ID=26516> (pristupljeno 23.01.2022.)
3. Kunczik Michael i Zipfel Astrid, *Uvod u Znanost o medijima i komunikologiju*, Zagreb: Friedrich Ebert Stiftung, 2006.
4. Malović Stjepan, *The people, press, and politics of Croatia*, London: Praeger, 2001.
5. Mihaljević Josip, Liberalizacija i razvoj medija u komunističkoj Hrvatskoj 1960-ih i na početku 1970-ih. *Društvena istraživanja*, 24 (2), 2015, str. 239-258.
6. Novak Božidar, *Hrvatsko novinarstvo u 20. stoljeću*. Zagreb: Golden marketing, 2005.
7. Radelić Zvonko, *Hrvatska u Jugoslaviji 1945.-1991.: od zajedništva do razlaza*. Zagreb: Školska knjiga/Hrvatski institut za povijest, 2006.
8. *Slobodna Dalmacija*
9. Vončina Nikola, *Najgledanije emisije 1964.-1971. Prilozi za povijest radija i televizije u Hrvatskoj V*. Zagreb: Hrvatska radiotelevizija, 2003.

SUMMARY

The article presented the writings of *Slobodna Dalmacija* with a focus on internal political events in Croatia, and Communists of Croatia in the period of the Croatian Spring. The research period is from 1967 to 1972. Article focused on three major events that defined the course of the Croatian Spring: the Declaration on the Name and Position of the Croatian Literary Language, the 10th session of the SKH Central Committee condemning Miloš Žanko's views and the dismissal of the SKH leadership after the Karađorđevo session. At the end of the article, showed how the journalists of *Slobodna Dalmacija* evaluated their work after the collapse of the Croatian Spring.